

אין ידוע אם הובאו החלילים ממקום קרוב או מרחוק; רב אסר ושמואל התיר (עפ"י רש"י. והרי"ף פירש בענין אחר).

ומבואר בגמרא שהוא הדין כשאין ידוע אם עשה הגוי המלאכה לצורכו או לצורך ישראל. ומכל מקום צריך להמתין בכדי שיהא ניתן לעשות הדבר במוצאי שבת, כי שמא לצורך ישראל נעשה ואסור ליהנות ממלאכות הגוי עד 'בכדי שיעשו' (כן מבואר בגמרא לפרש"י. עמהרש"א ושפ"א).

לפירושו הרמב"ן ועוד ראשונים, אין מקור בגמרא להצריך להמתין בכדי שיעשו לשמואל. להלכה נפסק בשלחן ערוך (שכה, ט טז) לאסור בספק [אלא אם כן יש לנכרי בית בעיר, שבסתם אין לחוש שמא הביאו מבחוץ]. ויש מתירים למוצאי שבת מיד (ע"ש בסעיף ז). ודעת הא"ר שיש להתיר, ואילו בחיי אדם כתב שאין להקל אלא לצורך מצוה או בשעת הדחק, וכן משמע בפמ"ג שכן הכריע הב"י, לאסור במקום הספק (עפ"י משנ"ב שם סקל"ג ובאה"ל). ודוקא בספק מלאכה, כגון שליטת פירות ואין ידוע אם לצורכו או לצורך ישראל, אבל בספק במלאכה שאינה דאורייתא כגון הבאה מחוץ לתחום אלפים אמה – נקטו האחרונים שמותר במוצאי שבת מיד (עפ"י משנ"ב שם סקמ"ח).

ב. סכים ומדיחים את המת בשבת ובלבד שלא יזיזו בו אבר; שומטים את הכר מתחתיו ומטילים אותו על החול (כדי שלא יסריח). קושרים את הלחי הנפתחת שלא תוסיף להיפתח אבל לא סוגרים. מביאים כלים להניח על כריסו כדי שלא תתפח, ופוקקים נקביו כדי שלא תיכנס בהם הרוח. ואין מעצמים את עיניו (משום הזות אבר).

[ועם יציאת נפש אסור לעמץ עיניו אף בחול. והעושה כן הרי זה שופך דמים].

א. היו מקומות שנהגו להפשיט את המת מבגדיו בשבת קודם שמשכיבים אותו על הארץ, כדי שלא יסריח מחמת הידוק הבגדים (כן מובא בגשר החיים ח"א ב עפ"י מנהג איזמיר). ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד ל, ג), כתב שאיסור גמור הוא כיון שמוזיז אבר [ורק על ידי ככר או תינוק התירו במוטל בחמה משום חשש בזיון] – 'וכאשר נפטר מרן החזון איש זי"ע הי' גם כן בשבת קדש והי' ימות החורף ונשאר מושכב במתו רק בהשמטת הכר מתחת ראשו וכסוי סדינים כנהוג וכהלכה'. ואולם אם מושך את הבגדים מעל גופו ללא הרמת האברים – מותר. וישתדל שלא להזיז כל אבר עם משיכת הבגדים מן הגופה, שאפילו 'טלטול מן הצד' לא התירו אלא במקום חשש לבזיון המת. ובאופן זה שיש חשש בזיון [כגון שנפטר בימות הקיץ, זמן מרובה קודם צאת השבת] מותר להורידו על הקרקע. ונכון לטלטלו רק לאחר הנחת כלי התר בצדו או מעליו, ובשעת הדחק אפשר להקל ולהורידו מבלי הנחת כלי של התר, אם הוא לבוש בבגדים שעתידיים לפשטם מעליו (עפ"י שמירת שבת כהלכתה ח"ב סד, יא. וע' משנ"ב שיא סקכ"ב).

ב. יש מקומות שנהגו להעצים עיני המת. ובמשנ"ב (שיא סקכ"ב) פקפק בדבר והסיק שבמקום שנהגו אין למחות. ובספר 'חדושים ובאורים' כתב שהמקלים בדבר אין להם על מה שיסמוכו, שהריהו כנגד דין המשנה.

פרק ארבעה ועשרים; דף קנג

נא. מי שהחשיך בדרך, מה יעשה בכיסו או בחבילתו המונחת לו על כתיפו?

מי שהחשיך בדרך – נותן כיסו לנכרי (מבעוד יום). ולא ילך עמה בעצמו פחות פחות מד' אמות. וזו אחת מי"ח גזרות שגזרו חכמים בעליית חנניה). התירו חכמים הדבר מפני שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ואם לא תתיר לו עלול לטלטלו ד' אמות ברשות הרבים.

אם אין עמו נכרי – מניחו על החמור כאשר התחיל להלך אבל לא כשהוא עומד, כי אז חייב משום 'מחמר אחר בהמתו', שהרי החמור עוקר ומניח והוא מנהיגו. [נעמד החמור – נוטלו הימנו (עד שלא יעמוד (רמב"ם כ,ו). ויש אומרים: אף משיעמוד. רשב"א, ריטב"א) ושוב מניחו עליו כשהתחיל לנוע].

לדעת הרמב"ם (כ,ו) אסור לו להנהיג החמור, אף לא בקול. ואין כן דעת הרשב"א.

הגיע לחצר החיצונה (של עיר, שהוא מקום המשתמר ראשון) – נוטל את הכלים הניטלים בשבת, ושאינן ניטלים – מתיר החבלים והשקים נופלים מאליהם.

אין לו חמור להניח עליו – מניח (באופן הנ"ל. תוס' וש"ר. ובמ"מ כ,ו צדד בזה בדעת הרמב"ם) על חרש שוטח וקטן. לשוטח עדיף ליתן מאשר לחרש ולקטן. חרש וקטן – יש אומרים חרש עדיף [שכן הקטן בא לכלל דעת] וי"א על קטן [שהחרש מתחלף בגדול שאינו חרש]. ולדברי רבי אליעזר, חרש הוא ספק-בר-דעת [ורבי יהודה סובר שדעת חרש דעה צלולה היא. תוספתא וירושלמי ריש תרומות. ואין הלכה כמותם. עפ"י תוס' וש"פ].

א. יש מי שכתב להלכה נותנו לקטן (עפ"י הרי"ד. וכנראה נקט כלשנא בתרא. ע' ברכת שמעון). והרמב"ם (כ,ז) וש"פ נקטו שנותנו לאיזה מהם שירצה.

יש מהאחרונים שכתב שאם הקטן הוא בנו, שחייב לחנכו – יתנהו לחרש (עפ"י פרי מגדים רסו במ"ז סק"ד. ומשמע דוקא כשהגיע לגיל חינוך, אבל לא הגיע – למי שירצה, שהרי פשטות הסוגיא מדברת בבנו ולא בקטן אחר, וכן משמע בתוס' (ד"ה מי שהחשיך) שמדובר בבנו – ע' אהיעזר ח"ג פא, כה).

ב. לפי מה שכתב מהרש"א ב'שוב קושית התוס', שלכך פשוט בגמרא שעדיף ליתן לשוטח מלקטן מפני שלקטן יש קצת דעת, לכאורה אם הוא פעוט שאין לו כל ידיעה מאיסורי שבת וכד' – עדיף ליתן לו [ויתכן שהכל מודים בדבר, כי באופן זה לא אתי למיסרך].

תקנה נוספת היתה לו ולא רצו חכמים לגלותה [משום 'כבוד שמים' – חשש תקלה]; לילך עם כיסו פחות פחות מד' אמות.

כתב הרמב"ם (כ,ז): כאשר אין עמו בהמה ולא נכרי ולא אחד מכל אלו – מהלך בו פחות פחות מארבע אמות.

אמר רב אדא בר אהבה: היתה חבילתו מונחת לו על כתיפו (וקדש עליו היום) – רץ תחתיה עד שמגיע לביתו (הצריכוהו לעשות כן כדי שיהא לו היכר ולא יעמוד ויעקור ויניח) וכשנכנס לרשות היחיד יורקנו כלאחר יד.

ואמר רבא: לא התירו אלא בכיסו וכד', ולא במציאה שלא באה לידו (שעדיין לא זכה בה), אך אם כבר באה לידו (קודם שתחשך) – הריהי ככיסו. ולפי לשון אחרת נסתפק רבא במציאה הבאה לידו, האם התירו לו ככיסו או שמא הואיל ולא טרח בה אינה ככיסו. 'תיקו'.

א. קצת נראה שכל מציאה שמצא קודם ערב שבת, דינה ככיסו (עפ"י שפת אמת)

ב. להלכה נקט הרמב"ם במציאה הבאה לידו לקולא. ורבנו חננאל פסק לחומרא (וכנראה נחלקו ב'תיקו' באיסור דרבנן, האם הולכים בו לחומרא או לקולא. והרי"ף והרא"ש לעיל פ"ו כתבו ש'תיקו' באיסור דרבנן הולכים בו לקולא. עפ"י 'ברכת שמעון').

- ג. פסק הרמב"ם (ז, כז) שאפילו מציאה שלא באה לידו, ואין יכול להחשיך עליה (= להישאר עמה עד שחשכה) – מוליכה פחות פחות מארבע אמות. וכמה ראשונים חולקים.
- ד. כאשר אין הממון בידו [כגון שהוא במקומו ולסטים באים ליטלו], יש אומרים שלא התירו על ידי נכרי וכד', שבאופן זה אין חוששים שמא יטלנו בעצמו ויטלטלו ברשות הרבים (ערמב"ן). וע' טעם נוסף בר"ן, שבוה אדם נבהל כמו בדליקה, לכך לא התירו לו לעשות כלום, פן יחלל שבת מתוך בהילותו. ויש מתירים (עפ"י סה"ת ורשב"א).
- ה. שכח ויצא בשבת עם כיסו לרשות הרבים; יש אומרים שבאופן זה אין אמור ההתר (רמב"ן), ויש מתירים אף בשכח (רשב"א, מאירי).

דפים קנג – קנד

רנב. המחמר אחר בהמתו בשבת, מה דינו בשוגג ובמזיד?

לדברי רמי בר חמא, המחמר אחר בהמתו בשבת; בשוגג חייב חטאת, במזיד חייב סקילה (לא תעשה כל מלאכה אתה... ובהמתך – בהמתו דומיא דידיה). ורב זביד שנה דבריו כך: בשוגג אינו חייב חטאת, במזיד חייב סקילה.

רבא הקשה על כך וסבר שאינו חייב לא חטאת ולא סקילה. (חטאת לא מפני שאינו עושה מעשה בגופו והרי הוקשה כל התורה לע"ז שאינו חייב אלא 'העושה בשגגה'. וסקילה לא, שמלשון הברייתא משמע שאין חייבים סקילה בחילול שבת אלא על דבר ששגגתו חטאת). וכן אמר רבי יוחנן שהמחמר פטור מכלום, ואף מלקות אין בו משום שהוא לאו הניתן לאזהרת מיתת בית דין (בשאר מלאכות), או לפי שנתמעט במיעוט מיוחד (לא תעשה כל מלאכה אתה... ובהמתך).

א. יש מי שחידש שלדעת רבי עקיבא המחייב חטאת במגדף, יש חיוב חטאת במחמר (עפ"י שו"ת בית אפרים נג).

ב. ביבמות (ו) אמרו שהמחמר אחר בהמתו בשבת עובר בלאו (וצ"ל שזה שכתב רש"י כאן (בד"ה ואפילו) שאפילו לאו אין בו כוונתו ללאו גמור ללקות עליו, כמו שכתב בהמשך). וכן נקטו ראשונים. ואולם לדעת הרמב"ם [כפי הבנת הרמב"ן] אין הבדל בין שביתת בהמתו למחמר ושניהם אין בהם אלא 'עשה' בלבד (וע' באבי עזרי שהקשה מהגמרא ביבמות).

לדעת הרשב"א (יבמות ו), המחמר אחר בהמתו אינו עובר בעשה של שבתון, שביטול שביתת אינו אלא במלאכה מל"ט מלאכות בלבד.

ג. דין שביתת בהמה; לדעת הרמב"ם והרמב"ן (בע"ז טו.) ב'עשה'. ואילו רש"י (שם) סבר ששביתת בהמתו ב'לאו' (וכן נראה מדברי המאירי שם, וכן הוכיח בשער המלך (יו"ט ה, ב) מדברי הר"ן שם. וע"ע בקונטרס שביתת השבת לר"צ הכהן ו עמ' 89; אמת ליעקב ע"ז טו.).

א. המחמר אחר בהמתו כיצד; לדעת רמב"ם (וכן משמעות דברי רש"י בד"ה חדא דכתיב), מנהיג את הבהמה בקול. ולדעת הרשב"א דוקא כשמניח על גבי בהמה.

ב. דעת ר"ן (בע"ז טו) ועוד ראשונים שמחמר נוהג אף בבהמה שאינה שלו [שלא כדין שביתת בהמה]. ויש אומרים דוקא בבהמה שלו (ע' תורי"ד והגהות אשר"י שם. וכ"כ הנצי"ב בדעת הרמב"ם – משיב דבר כג. וע"ע מנחת חינוך לב מוסך השבת; אגלי טל חורש יג, ח).